

Marina Lemaić i Denis Njari

DVA HRVATSKA KORIJENSKA PRAVOPISA

U ovom radu ukratko prikazujemo najvažnije značajke hrvatskoga korijenskoga pravopisa, odnosno njegova temeljna pravila i odstupanja, prema izvornim pravopisnim priručnicima *Korienskom pisanju* iz 1942. i *Hrvatskom pravopisu* iz 1944. godine. Prvi je bio samo privremena knjižica koja je služila kao osnovni smjerokaz za korijensko (etimološko) pisanje, dok tek *Hrvatski pravopis* predstavlja cjeloviti pravopisni priručnik. Posebnu pozornost posvetili smo danas aktualnim pravopisnim pitanjima te smo u skladu s tim i odabirali primjere.

Oživljavanje korijenskoga pravopisa (od 1941. godine)

U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj postojala je institucionalna skrb o čistoći hrvatskoga jezika, pa je tako već 28. travnja 1941. osnovan Hrvatski državni ured za jezik, koji je djelovao u okviru Ministarstva bogoštovlja i nastave i u suradnji s Hrvatskim sveučilištem i Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti. Najvažnije su dužnosti Hrvatskog državnog ureda za jezik bile potpun nadzor nad hrvatskim jezikom u javnoj usmenoj i pisanoj upotrebi, jezično savjetništvo, skrb o izradbi osnovnih priručnika hrvatskog jezika (gramatika, pravopis, rječnik), jezična suradnja sa zakonodavnim i izvršnim državnim tijelima (prilikom sastavljanja naredbi, zakona i sl.) te tzv. *jezična promičba* (Samardžija, 1993a: 16 -17).

Dana 23. lipnja 1941. godine objavljena je *Ministarska naredba o hrvatskom pravopisu* koja, među ostalim, govori i sljedeće:

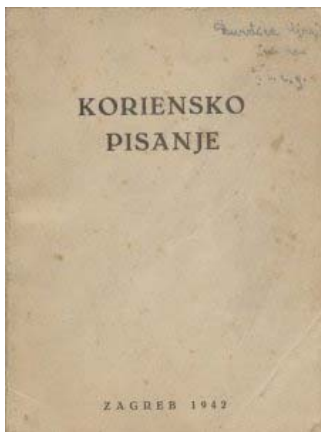
„Na duhu (jezika, op. a.) se osniva i samobitnost jezična, na hrvatskom duhu hrvatska jezična samobitnost. Kako treba znanosti dati priliku, da i ova pitanja produbljuje, a znanost nije ni u jednom kulturnom jeziku u tom dala za sva vremena posljednju riječ, ministarstvo bogoštovlja i nastave prihvatilo je u pitanju o hrvatskom pravopisu ovu misao: hrvatski se pravopis ima provesti na načelu etimološkom tako, da se utvrde sve etimološke mogućnosti osnovane na znanosti, koja ima odrediti svuda ono, što u duhu hrvatskog jezika nalazi svoju potvrdu.“

(Koriensko pisanje, 1942: 14 -15)

Dakle, već ta naredba najavljuje uporabu korijenskoga (etimološkog) pravopisa, ali u svom drugom dijelu donosi svega dvanaest pravila koja određuju kako bi po novom pravopisu trebalo pisati. Od tih dvanaest pravila, samo ih se četiri odnosi na *fonetičko/etimološku* dvojbu: na odražavanje promjene glasa *đ* (*žeđ* > *žeđca*, a ne *žećca*), čuvanje suglasnika *d* i *t* u imeničkim dočetcima *-tak*, *-dak*, *-tac* i *-dac* (*redak* > *redci*, *zadatak* > *zadatci*) te u imenima naseljenih mjesta (*Gradac* > *Gradca*, a ne *Graca*) i čuvanje završnoga *d* u predmetcima *nad-* i *pod-* (*podpredsjednik*, a ne *potpredsjednik*) (Samardžija, 2008: 42).

Pisanje korijenskim pravopisom na početku bilo je velik problem budući da nije postojao priručnik koji bi pojasnio ili pak sustavno iznio pravila korijenskoga pravopisa. Takvo je stanje prouzrokovalo često pogrješno shvaćanje ili potpuno neshvaćanje načela korijenskoga pravopisa, pa se u tiskovinama prvih mjeseci Nezavisne Države Hrvatske mogu pronaći riječi s pogrješno određenim korijenom poput *uništen*, *glastnik*, *zapovjedništvo*, *središte* i sl. ili je pak izjednačavanje suglasnika po zvučnosti ukinuto u potpunosti, primjerice: *društvo*, *oštećen*, *iztina*, *pistmen*, *modka* itd. (Samardžija, 1993b: 34). Nedoumice je izazivala i odredba koja je zahtijevala *iekavsko* pisanje, dakako, u slučaju kada je fonemski slijed *i+j+e* odraz jata. Međutim, nerijetki su bili slučajevi da su nedovoljno stručni autori tekstova pisali *ie* i u posuđenicama te u slučajevima gdje je slijed *ije* posljedica morfoloških mijena, npr. *razumiem*, *pametniega*, *provalie*, *higiiena* i sl.

Koriensko pisanje (1942.)

Koriensko pisanje, 1942.

Slijedom navedenoga, bilo je nužno izdati određeni pravopisni priručnik, što se dogodilo potkraj kolovoza 1942. godine, kada je objavljena knjižica *Koriensko pisanje*. Knjižicu je sastavio Adolf Bratoljub Klaić, uz suradnju članova Hrvatskog državnog ureda za jezik. Knjižica (osim opširnijeg predgovora) ima dva dijela: zakonodavni, u kojem su objavljeni najvažniji dokumenti tadašnje državne jezične politike, te pravopisni, podijeljen na pravopisna pravila i pravopisni rječnik. U predgovoru Klaić iznosi svojevrstnu kratku povijest hrvatskoga korijenskoga pravopisa, a

na kraju naglašava da „u ovoj knjižici, nije ništa novo, nego je nastavak starog hrvatskog običaja“ (*Koriensko pisanje*, 1942: 9; usp. Klaić, 1943: 128 -

129), dakle, posebno ističe tradiciju hrvatskog korijenskog pravopisanja. S tim se slaže i suvremeni hrvatski jezikoslovac Dalibor Brozović (2005: 52).

Pravopisna pravila podijeljena su u pet poglavlja, redom: *Dvoglas ie-je*, *Koriensko načelo u pravopisu*, *Pregled suglasničkih skupova u korienskom pisanju*, *O pisanju tuđih rieči* i *Razstavljanje rieči na slogove*. Temeljno načelo donosi se tek u drugom dijelu pravopisnih pravila: „Pisati korienskim pravopisom znači: u pisanju suglasničkih skupova valja paziti na postanak rieči, a ne na izgovor“ (Koriensko pisanje, 1942: 30). Zanimljivo je da se Provedbenu naredbu o „dvoqlasu ie-je“ koja je propisala pisanje *ie* u dugom odrazu *ě*, odnosno *je* u kratkomu pojašnjava uspoređujući ikavske oblike s književnima; npr. *dite*, *rič*, *rišiti*, *zvizda* > *diete*, *rieč*, *riešiti*, *zviezda*, ali *dičji*, *ričnik*, *rišenje*, *zvizdan* > *dječji*, *rječnik*, *rješenje*, *zvjezdan* (Koriensko pisanje, 1942: 24 – 25), posebice imajući na umu da jezična politika toga razdoblja uglavnom nije bila naklonjena hrvatskim narječjima.

Glavnina drugoga poglavlja pravopisnih pravila posvećena je glasovnim promjenama: jednačenju po zvučnosti, jednačenju po mjestu tvorbe te ispadanju suglasnika. *Koriensko pisanje* određuje da se jednačenje po zvučnosti ne provodi u oblicima imenica i pridjeva s nepostojanim *a* (*vrabac* > *vrabcu*, *redak* > *redku*, *gladak* > *gladko*), u tvorbi riječi ispred imeničkih nastavaka *-ba*, *-benica*, *-benika*, *-bina*, *-čanik*, *-če*, *-čad*, *-čica*, *-čić*, *-ka*, *-kinja*, *-ko*, *-(š)tina*, *-tvo* (npr. *djelitba*, *naručbenica*, *glasbenik*, *vračbina*, *zubčanik*, *golubče*, *vrabčad*, *šibčica*, *obrazčić*, *zibka*, *robkinja*, *klubko*, *potrebstina*, *vi-težtvo* itd.), ispred pridjevskih nastavaka *-čan*, *-čiji*, *-ki* (*zubčan*, *drugčiji*, *englezki* i sl.), ispred glagolskih nastavaka *-čati*, *-kati*, *-sti*, *-ti* (*otežčati*, *jedkati*, *grebsti*, *vezti* i sl.) te u složenicama, većinom s prijedložnim predmetcima bez-, iz-, nad-, nuz-, ob-, odr-, pod-, pred-, raz-, uz- (*bezkonačan*, *izkaz*, *nadpis*, *nuzprostorija*, *obći*, *odključati*, *podpis*, *predpostavka*, *razpored*, *uzpi-njača* itd.) (Koriensko pisanje, 1942: 30-32).

Jednačenje po tvorbenom mjestu dopušteno je u slučajevima kada se suglasnici *s* i *z* mijenjaju u *š* i *ž* ispred *č*, *ć*, *đ*, *lj*, *nj*, *š* i *ž* (npr. *daščica* umjesto *dasčica*, *lišće* umjesto *lisće* i sl.). Jedine su iznimke bili slučajevi kada su se istovremeno odvijali jednačenje po mjestu tvorbe i jednačenje po zvučnosti ili ispadanje suglasnika (npr. *razžariti*, *uzčuvati* i sl.). Bilo je dopušteno i jednačenje po mjestu tvorbe suglasnika *č* u *š* ispred *c* (npr. *lišce*, *srdasce*, a ne *ličce*, *srdasce*), ali nije bilo dopušteno ispred suglasnika *t* (npr. *junačtvo*, *uredništvo*, a ne *junaštvo*, *uredništvo*). Promjena suglasnika *n* u *m* ispred *b* i *p* bila je u potpunosti nedopuštena (*jeftinba*, *nastanba*, *crvenperka*, *jedanput* i sl.) (Koriensko pisanje, 1942: 32-33).

Ispadanje suglasnika bilo je dopušteno u slučajevima kada nije postojala značenjska potreba za dvama suglasnicima (npr. *odieliti*, *odahnuti*, ali je bilo obavezno pisati *preddvorje*, *bezznačajan* i sl.). Uz rijetke iznimke, u svim je ostalim slučajevima suglasnike *d* i *t* bilo obavezno pisati ispred dometaka, primjerice, u oblicima imenica na *-ka*, *-(a)c* i *(a)k* s nepostojanim *a* (*bitka* >

bitci, svetac > svetcí, sudac > sudci i sl.), ali i općenito u tvorbi riječi (npr. *sirot > sirotčić, otac > otčev, ciepiti > odciepiti* itd.). Ispred sljedećih dometa suglasnici *d* i *t* također nisu ispadali: -ba, -bina, -kinja, -nik, -nica, -nat, -noca, -naest, -nost, -stvo (npr. *gostba, častbina, fašistkinja, bolestnik, dužnostnica, lisnat, mastnoća, šestnaest, nepropustnost, bratstvo, sudstvo* itd.) (Koriensko pisanje, 1942: 34-36).

U *Pregledu suglasničkih skupova u korienskom pisanju* navodi se u kojih se skupova provodi korijensko pisanje te gdje se (u kojih riječi i njihovih oblika) ti skupovi pojavljuju, primjerice, u suglasničkih skupova u kojima je prvo slovo *b*: -bc, -bč, -bć, -bh, -bk, bp, -bs, -bš i -bt, a ovaj potonji pojavljuje se

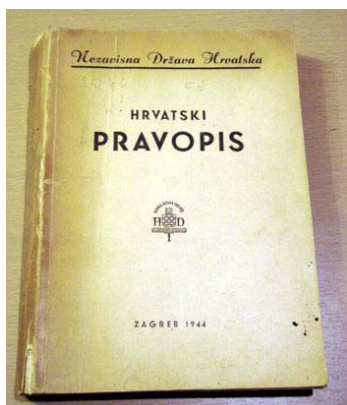
„(a) u deklinaciji rieči *hrbat*, kojoj gen. glasi *hrbta* prema izgovornom *hrpta*; (b) u tvorbi rieči, kao što su na pr. *hrbtenjača, drobtina* (od *droban*) prema izgovornom *hrptenjača, droptina*; (c) u složenicama, u kojima je prvi dio priedlog *ob*, a drugi dio složenice počinje glasom *t*: *obteretiti, obteći, obteretiti, opteći, obtok, obrčati* prema izgovornom *opteretiti, opteći, optjecati, optjerati, optočiti, optok, oprčati*. Ovamo spadaju i tuđe rieči s predmetkom sub-, na pr. *subtilan, subtrakcija, subtropski* prema izgovornom *suptilan, suptrakcija, suptropski*. Razlikuj: *hlapta* (od *hlapat*), te tuđe rieči kao *optant, optika, optimist*.“

(Koriensko pisanje, 1942: 36 -40)

Glede međusamoglasničkoga (intervokalnoga) suglasnika *j* u stranim riječima „provedbena naredba propisuje, da se to slovo u takvu slučaju nema pisati, osim na kraju rieči i u izvedenicama izpred hrvatskih dočeta, kao što su -ac, -alac, -anac, -anski, -anstvo“ (Koriensko pisanje, 1942: 56), pa su strane rieči u hrvatskom korijenskom pravopisu izgledale ovako: *diagnoza, diaspora, Fabian, Gollat, material, plagiat, antikvariat* i slično. Iznimke su bile dopuštene u onih rieči koje su se smatrale udomaćenima, poput *Azijata, dijaka* i sl.; kada se skup *i+j+e* nalazio na kraju rieči, npr. *Marija, Venecija, Austrija, ekspropriacija, variacija* itd. i u nekolicini rjedih pojava (Koriensko pisanje, 1942: 58 -59).

Rastavljanje rieči sa suglasničkim skupovima na slogove u korijenskom se pravopisu razlikovalo u jednostavnih i složenih rieči. U pravilu, kada bi se u jednostavnih rieči zajedno našlo dva ili više suglasnika, oni su se rastavljali na slogove tako da bi prvi suglasnik pripao prvom slogu, a drugi drugomu (npr. *mač-ka, svag-da, ig-la, kraj-nji* i sl.), dok se u složenih rieči to pravilo nije primjenjivalo, odnosno rieči su se nastavile rastavljati kao i dotad (npr. *po-zvan, ni-smo, Miro-slav, iz-obraziti, raz-um* i sl.) (Koriensko pisanje, 1942: 60 -63).

Hrvatski pravopis (1944.)

Hrvatski pravopis, 1944.

Dvije godine nakon izdavanja pravopisne knjižice *Koriensko pisanje* izdan je pravopisni priručnik *Hrvatski pravopis*. Pravopis su sastavili članovi Hrvatskog državnog ureda za jezik Franje Cipra i Adolfa Bratoljuba Klaića. To je bio najopsežniji hrvatski pravopis do tada (460 stranica osminkog formata), a bio je podijeljen u dva dijela. U prvom su dijelu vrlo opširno i detaljno izložena pravila novog pravopisa (sa sljedećim poglavljima: *Hrvatska abeceda*, *Velika i mala slova*, *O nekim glasovima i glasovnim skupovima*, *Sastavljeno i rastavljeno pisanje rieči*, *Tudje rieči*, *Razstavljanje na slogove*, *Pismeni znaci*, *Kratice*), a u drugom je dijelu pravopisni rječnik.

Osim uobičajenih pravila znakovitih za sve suvremene pravopisne priručnike (pisanje velikog i malog slova, pisanje i bilježenja glasova *č*, *ć*, *dž*, *đ*, *j*), temeljna je značajka pravopisa upravo u svom morfonološkom izričaju te se u njemu naglašava da je hrvatski pravopis u načelu korijenski (etimološki) i da pazi na sam postanak riječi, odnosno, da čuva njezin korijen.

U skladu s tim, preporučuje se pisanje *vrabca*, *nadkriliti*, *jedanput*, *društvo*, *bolestnik* (premda se govori *vrapca*, *natkriliti*, *jedamput*, *društvo*, *bolesnik*) jer to odgovara postanku tih riječi: primjerice, u obliku *vrab-ca* (od *vrab-ac*), korjenito *b* ostaje u pismu, a u govoru prelazi ispred *c* u *p*; u glagolu *nadkriliti* (prijedlog *nad* + glagol *kriliti*), korjenito *d* prijedloga *nad* ostaje i sl. (Cipra, Klaić, 1944: 39).

Tri su glavne *točke* pravila korijenskog pisanja.

1. Imenice i pridjevi s nepostojanim *a* u sklanjanju ne mijenjaju i ne gube svoj korijenski i osnovni suglasnik (npr. *vrabac-vrabca*; *sudac – sudca*; *gladak – gladka* i sl.).
2. Kod složenih riječi ne mijenja se suglasnik kojim se završava prvi dio složenice (npr. *občina*, *nadkriliti*, *nadtpis*)
3. U tvorbi riječi s dočetcima ne dolazi do promjene suglasnika kojim završava osnova pojedine riječi (npr. *svat – svatba*; *glas – glasba*; *Zagreb – Zagrebčanin* i sl.) (Cipra, Klaić, 1944: 39-42).

Pravila odstupaju u sljedećim situacijama. Prijedlog *s* mijenja se i u pismu ispred suglasnika *b*, *d*, *g* u *z*, odnosno u *š*, ispred *č* i *ć* (primjerice u riječima *zbor*, *zbiti*, *šćepati* i sl.). Također, u riječima *odavna*, *odahnuti*, *odagnati*, korjenito *d* otpada, ali u riječima *naddvornik*, *poddijalekt* ostaje zbog značenjske razlike (Cipra, Klaić, 1944: 43).

Do odstupanja dolazi i kada se korijenski i osnovni suglasnik *s* nađe ispred *č* i *ć* (*lišće, prošće, prašćić*); korijenski i osnovni suglasnici *s* i *z* ispred *lj* i *nj* prelaze u *š* i *ž* kod tvorbe nekih imenica i pridjeva (*prošnja, vožnja, pažljiv*), ali ostaju nepromijenjeni ispred *lje, nje* (*posljednji, snježan*), u nekim složenicama (*sljubiti, razljutiti*) i u nekim riječima, npr. *vlasnjača* (od *vlas*) (Cipra, Klaić, 1944: 42-43).

U riječima *grožđe, gvožđe, gvožđah* također dolazi do odstupanja, odnosno, korijenski i osnovni suglasnik *z* ispred *đ* prelazi u *ž*, a suglasnik *č* ispred *ce* mijenja se u *š*, pa je pravilno pisati *srdašce, sunašce* (umjesto *srdačce, sunačce*) (Cipra, Klaić, 1944: 43).

Suglasnici *d* i *t* ispadaju u sljedećim slučajevima: u izvedenicama riječi *dijete* (*djeca, dječaćić, dječaćki*); *káda* (*kaca, kačara*); *srdce* (*srčan* (hrabrost), ali *srdčan* (pripada *srđcu*) i u riječi *svetac* (*svečan, svečanost*) (Cipra, Klaić, 1944: 43).

Odstupanje od korijenskog pisanja vidljivo je i u nekim riječima gdje je teže odrediti korijen (npr. *jeftin, iskon, trska, luckast*), te u riječima s nastavkom *-stvo* – *s* ispada ispred osnova koje se završavaju na *č, ć, š, ž* (u riječima *samačstvo, junačstvo, pokućstvo, društvo*) i u riječima s nastavkom *-ski* – *s* ispada ispred osnova koje završavaju na *č, ć, š, s, ž, z* (npr. *seljački, kovački, vitežki, mužki*) (Cipra, Klaić, 1944: 43-44).

Posebno poglavlje u pravopisu posvećeno je pisanju osobnih i mjesnih imena. Preporuka je pisanje osobnih imena korijenski (npr. *Vladko, Tvrđko, Božko*), a kod prezimena s nepostojanim *a* naglašava se čuvanje korjenitog suglasnika u sklanjanju (npr. *Dabca, Gubca, Zubca*). Slično je i s mjesnim imenima gdje se također preporuča pisanje prema pravilima korijenskog pisanja. Prema tomu, u sklanjanju ispravno je pisati *Gradca* (od *Gradac*); *Ložca* (od *Ložac*); *Medka* (od *Medak*) i sl., potom, u složenicama s prijedlozima *nad, od, pod, raz* (*Nadpolje, Odkopi, Podcrkvina, Podcetin* i sl.); te u mjesnim imenima koja mogu postojati i kao opće imenice ili kao posvojni pridjevi (*Babča, Vrabča, Babska, Sredska*). Osim toga, i izvedenice mjesnih imena podliježu korijenskom pisanju (*bažki, križki, Pažkinja, Osredčanin*) (Cipra, Klaić, 1944: 45-46).

Pravilo o pisanju dugog odraza jata slijedi preporuku pisanja *ie* kao što je bilo u upotrebi do 1892., tj. do Brozova pravopisa.

„Dvoglas koji je postao od *ê* (*jat*), piše se u dugom slogu *ie* (*diete*), a u kratkom je (*djeca*). Taj skup *ie* jednosložan je dvoglas pa se ne smije rastavljati“ (Cipra, Klaić, 1944: 34).

Od dugog *ie* postaje kratko *je* jedino u slučajevima „kada u nekoj rieči koja ima koriensko kratko *je*, u njezinim oblicima i izvedenicama to *je* dolazi u dugom slogu, ono se ipak piše *je*, kao da je kratko, a izgovara se dugo, kao da je napisano *ie* (Cipra, Klaić, 1944: 36). Navedeno pravilo svoju potvrdu nalazi u sljedećim slučajevima: u izvedenicama i oblicima gdje se umjesto

dugog sloga osnovne riječi javlja kratak slog (npr. *diete – djeteta, djeca; biel – bjelji, bjelina*); u dugoj množini jednosložnih imenica na *-ovi* (npr. *cviet, cvieta – cvjetovi; snieg, sniega – snjegovi*); iza *r* pred kojim je još jedan suglasnik (npr. *vrieme – vremena, brieg – bregovi*), ali u nekim slučajevima ostaje *je* (*ogrjev, ogrjevni*, i u izvedenicama od riječi *grieh – grjehota, grješnik, pogrješan, pogrješka, nepogrješiv*); ako ispred *ie* stoji samo u osnovnoj riječi *r*, onda se u njezinim izvedenicama i složenicama u kratkom slogu piše *je* (*rieč – rječit, rječnik, porječkati se; riedak – rjeđi, najrjeđi, razrjeđivati*); *je* ostaje iza *r* u glagolima *gorjeti – izgorjeti, ogorjelica, starjeti – ostarjela, zastarjelost, starješina – starješinski, starješinstvo, starješovati, starješica* (Cipra, Klaić, 1944: 34-36).

Vrlo detaljno u pravopisu je opisano poglavlje *Tuđe riječi* budući da je jedno od temeljnih načela čistoće hrvatskog jezika ne upotrebljavati tuđu riječ ako se isti pojam može izreći dobrom hrvatskom riječju. Tuđe riječi, kako je istaknuto u pravopisu, u hrvatskom se jeziku mogu pisati na dva načina: ili se prilagođavaju više ili manje hrvatskim jezičnim zakonima i pišu prema izgovoru (odnosi se na tuđe riječi čiji se oblik u hrvatskom jeziku već posve ustalio, a potječu iz grčkog ili latinskog) ili zadržavaju oblik i pravopis jezika iz kojeg su uzete (odnosi se na riječi preuzete iz živih, suvremenih jezika) (Cipra, Klaić, 1944: 69). Toj drugoj skupini poklanja se malo veća pozornost budući da se tu javlja najviše nedoumica. Preporuka je pravopisa da tuđe riječi koje su se manje ili više prilagodile hrvatskom pravopisu i jeziku pišu onako kako se izgovaraju – primjerice, iz njemačkog jezika: *valcer (Walzer), šlager (Schlager), štimung (Stimmung)*; iz francuskog jezika: *konjak (cognac), toaleta (toilette), peron (perron)*; iz engleskog jezika: *keks (cakes), sendvič (sandwich)*; iz talijanskog: *libreto (libretto), pikolo (piccolo)* i sl. U tu skupinu idu i glagoli s nastavkom *-irati: kalkulirati, rezonirati* (a ne *kalkulirati, rezonovati*) (Cipra, Klaić, 1944: 69-70).

Međusamoglasničko *j* u tuđicama se piše u nominativu jednine i u genitivu množine (npr. *hrija, Indija, studija*); u genitivu jednine i množine imenica s nastavcima *-ije, -ij, -io, -i* (npr. *kolegija, Poncija, studija, Verdija*); u izvedenicama od riječi na *-ija, ije, -ij* ispred nastavaka *-ac, -alac, -anac, -anski, -anstvo, -aš* (npr. *gimnazijalac, Belgijanac, komedijaš*); u tuđicama između *i-e* na kraju riječi (npr. *Arije, Poncije*); u tuđicama između *i-u* ispred *-n* (npr. *milijun, špijun*) te u tuđicama ispred *e-a* na kraju riječi (npr. *Medeja*, ali *ideal, idealan, idealizam*) (Cipra, Klaić, 1944: 32-33).

Drugi dio pravopisa čini *Rječnik* (str. 149-425), koji ima tri uloge. Prva je osnovna je *uputstvena*, odnosno služi kao pomagalo za pravilno pisanje onih riječi kod kojih se mogu javiti određene poteškoće i nedoumice pri njihovu bilježenju (primjerice riječ *pogrješka*). Druga je uloga objasnidbena jer ima za cilj objasniti značenje pojedinih riječi (osobito tuđica) te se tako navodi: *brodotočac = vrsta školjke; kosnik = kratki kosi jarbol na pramcu broda; bukavac = ptica* itd. Osim navedenih dviju uloga, rječnik ima i ulogu jezi-

čnog savjetnika jer se uz mnoge riječi upozorava na moguće jezično nepravilne oblike (primjerice riječ *kriomčar*, a ne *krijumčar* ili *kriumčar*) (Samaržija, 2008: 120-121) .

Usporedba korijenskog pravopisa sa suvremenima¹

Danas se najčešće smatra da je ispadanje suglasnika *t* i *d* isključivo značajka korijenskog pravopisa. Međutim, uz pojedine iznimke,² i suvremeni hrvatski pravopisi slažu se u tomu da suglasnici *t* i *d* ne trebaju ispadati u riječima s dometcima *-stvo* i *-kinja* (npr. *bratstvo*, *sudstvo*). (Anić, 2001: 253, 795; Školski pravopis, 2005: 146; Pravopis MH 2007: 347, 577) Ono u čemu se suvremeni pravopisi ne slažu jest treba li se bilježiti gubljenje su-glasnika *t* i *d* ispred *c* i *č* u oblicima imenica s nepostojanim *a* u završetku *-dac*, *-dak*, *-tac*, *-tak*, *-tka*, ako je taj završetak ispred otvornika. U nekim pravopisima dopuštene su dvostrukosti po tom pitanju (Anić), dok se u drugima daje prednost oblicima s *t* i *d* (Školski pravopis). Ipak, svi se suvremeni pravopisi slažu da u oblicima imenice *otac* ne treba bilježiti *t* i *d* ispred *c* i *č* (**oca* /Anić, 2001: 570, 795, 802; Školski pravopis, 2005: 31; Pravopis MH, 2007: 36).

Zajednička je osobina suvremenih i korijenskih pravopisnih priručnika provođenje glasovne promjene jednačenja po mjestu tvorbe u slučajevima kada se suglasnici *s* i *z* mijenjaju u *š* i *ž*, te *č* u *š* ispred *c* (npr. *srdasce*, *lišće*), uz pojedine iznimke³ (Anić, 2001: 448, 784; Školski pravopis, 2005: 112; Pravopis MH, 2007: 436, 573). S druge strane, u korijenskom je pravopisu jednačenje po tvorbenom mjestu zatvornika *n* s usmenim *m* bilo u potpunosti dopušteno, dok se u suvremenim pravopisima ono provodi, ali s iznimkama koje se u pojedinim slučajevima poklapaju (primjerice, ako su zapornički skupovi *nb* i *np* na tvorbenoj granici složenice – *crvenperka*, *jedanput*) (Anić, 2001: 264, 401; Školski pravopis, 2005: 30; Pravopis MH, 2007: 416, 352).

Od današnjih pravopisnih priručnika samo Školski pravopis propisuje da se glas *j* uvijek bilježi u oblicima i tvorenicama riječi u kojih se *j* jasno izgovara te ako se nalazi između otvornika (osim ako se otvornički skupovi *ia*, *ie*, *ii* i *iu* nalaze na granici predmetka) (Školski pravopis, 2005: 19), dok Anić i MH traže da se piše *Maria*, *Marie* i sl., zatim traže da se piše *Leopardi*, *Leopardia* te *Mariom* i *Dariom* – što Školski ne dopušta i traži: *Leopardija*, *Marije*, *Darijem*, *Marijem*. Korijenski pravopis u pravilu nije bilježio među-

¹ Anić, Vladimir/Silić, Josip, *Pravopis hrvatskog jezika*; Babić, Stjepan/Ham, Sanda/Moguš, Milan, *Hrvatski školski pravopis*; Badurina, Lada/Marković, Ivan/Mićanović, Krešimir, *Hrvatski pravopis*.

² Pogledati u odlomak u ovom radu „Hrvatski pravopis (1944)“

³ Pogledati u odlomak u ovom radu „Koriensko pisanje (1942)“

samoglasničko *j*, osim ukoliko se radilo o *udomaćenim* riječima (Koriensko pisanje, 1942: 56-59; Cipra, Klaić, 1944: 32-33).

Zanimljivo je da korijenski pravopis ne dopušta odraz dvoglasnika u *je* iza samoglasnoga *r* (Cipra, Klaić, 1944: 34-36), kao ni suvremeni pravopisi autora Badurine, Markovića i Mićanovića te Silića i Anića (npr. *brijeg – bregovi*) (Anić, 2001: 124; Pravopis MH, 2007: 18). Za razliku od njih, pravopis Babić, Ham, Moguš propisuje kraćenje dvoglasnika iza pokrivenog *r*, pa se na mjestu *ije*, piše *je* (*brijeg – brjegovi*) (Školski pravopis, 2005: 23).

Ono što je zajedničko i suvremenim pravopisnim priručnicima i korijenskim, jest pravilo da se tuđa vlastita imena pišu izvorno, a tuđe opće imenice prema izgovoru (Anić, 2001: 178-214; Školski pravopis, 2005: 40-43; Pravopis MH, 2007: 205-217).

Zaključak

Najvažniji razlog zašto se 1941. krenulo u *oživljavanje* korijenskoga pravopisa bila je upravo težnja za povratkom hrvatskoj pravopisnoj tradiciji. Budući da je prijelaz s izgovornog na korijenski pravopis bio relativno nagao te da u hrvatskoj pravopisnoj povijesti nije postojao nijedan pravopisni priručnik koji bi bar načelno pojašnjavao pravila korijenskog pisanja, u početku je njegova primjena izazivala znatne poteškoće. One su se najviše očitovale oko pitanja kraćenje dvoglasa (*zapovied*, *zviezda*, ali *zavjet*, *vidjet*), premda je već u korijenskom pisanju 1942. naglašeno da *je* dolazi u kratkom dvoglasu, a *ie* u dugomu. Ipak, zahvaljujući bogatom pravopisnom rječniku *Hrvatskog pravopisa* 1944., konačno su riješene nedoumice.

U radu smo posebno obratili pozornost na provođenje glasovnih promjena (jednačenje šumnika po zvučnosti, jednačenje zapornika po tvorbenom mjestu i gubljenje zapornika), bilježenje međusamoglasničkog *j* te odraz jata. Korijenski pravopis otvorio je i pokrenuo niz pitanja oko bilježenja pojedinih riječi, a koliko su ta pitanja aktualna i danas, svjedoči upravo usporedba sa suvremenim pravopisnim priručnicima i do danas neusuglašenim stajalištima u hrvatskom jezikoslovlju.

Izvori

Cipra, Franjo / Klaić, Adolf Bratoljub 1944. *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare.

Koriensko pisanje 1942., Zagreb: Ured za hrvatski jezik.

Literatura

- Anić, Vladimir / Silić, Josip 2001. *Pravopis hrvatskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan / Ham, Sanda / Moguš, Milan 2005. *Hrvatski školski pravopis*, Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, Lada 2006. Hrvatska pravopisna norma u 20. stoljeću. *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, (ur. Marko Samardžija, Ivo Pranjković), Zagreb: Matica hrvatska.
- Badurina, Lada / Marković, Ivan / Mićanović, Krešimir 2007. *Hrvatski pravopis*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, Dalibor 2005. *Prvo lice jednine*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Klaić, Adolf Bratoljub 1943. Korienski i izgovorni pravopis u hrvatskoj prošlosti i sadašnjosti. *Naša domovina* (ur. Filip Lukas), knjiga 1, svezak 1, Zagreb: Izdanje Glavnog Ustaškog Stana, str. 128-131.
- Samardžija, Marko 1993a. *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Samardžija, Marko 1993b. *Jezični purizam u NDH*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada,
- Samardžija, Marko 2008. *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.